

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra lic. teol. Tomasza Grabca OFMCap, *Katecheza przedmałżeńska u podstaw pierwszych lat życia małżeńskiego. Studium pastoralno-społeczne na podstawie badań uczestników przedmałżeńskich kursów organizowanych w Zakonie Braci Mniejszych Kapucynów – Prowincji Krakowskiej*, Wrocław 2019, ss. 252, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Bogusława Drożdża, prof. PWT.

Wprowadzenie

Z Objawienia Bożego zawartego w Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła odczytuje chrześcijańską koncepcję małżeństwa i rodziny. „Kościół oświecony wiarą – czytamy w adhortacji Jana Pawła II *Familiaris consortio* – która pozwala mu poznać całą prawdę o wielkiej wartości małżeństwa i rodziny oraz o ich głębokim znaczeniu, czuje się przynaglony do głoszenia Ewangelii – «dobrej nowiny» – wszystkim bez wyjątku, a zwłaszcza ludziom powołanym do małżeństwa i przygotowującym się do niego (...)» (nr 3). Niezmienny zamysł Boży względem małżeństwa i rodziny realizowany jest przez chrześcijan w zmieniających się uwarunkowaniach kulturowo-społecznych. Współczesne zmiany antropologiczno-kulturowe otwierają nowe „przestrzenie wolności”, w których z jednej strony relacje małżeńskie i rodzinne mogą uzyskać niespotykaną dotąd jakość i możliwość rozwoju. Z drugiej jednak musimy wziąć pod uwagę rosnące zagrożenia stwarzane przez wybujały indywidualizm, który wynaturza więzi małżeńskie i rodzinne (por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 27). Pośród tych „blasków i cieni” Kościół towarzyszy małżeństwu i rodzinie chrześcijańskiej w ich drodze. Bardzo ważnymi etapami tego towarzyszenia są: okres przygotowania do zawarcia małżeństwa oraz pierwsze lata życia małżeńskiego. O właściwym przygotowaniu do małżeństwa św. Jan Paweł II powiedział, że jest ono w naszych czasach bardziej konieczne, niż kiedykolwiek (por. FC 66), a na konieczność towarzyszenia małżonkom w pierwszych latach wspólnego życia wskazał Franciszek stwierdzając, że staje się ono wręcz niezbędne (por. AL 217). Rozprawa doktorska o. mgra Tomasza Grabca podejmuje zatem bardzo aktualne zagadnienia pastoralne i wpisuje się w nurt naukowej refleksji nad problemem duszpasterskiego towarzyszenia współczesnemu człowiekowi na etapie jego przygotowania do zawarcia sakramentalnego małżeństwa, powiązanego ściśle z pierwszymi latami małżeństwa.

Charakterystyka dysertacji

Praca doktorska o. mgra Tomasza Grabca jest pracą teoretyczno-empiryczną. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel, spisu wykresów, kwestionariusza ankiety oraz bibliografii. We wstępie Autor wprowadził w zakres podjętych badań oraz zarysował ich kontekst. Uzasadnił potrzebę ich podjęcia oraz sformułował główny problem pracy. Określił go

jako podjęcie próby „przewstawienia pierwszych lat życia małżeńskiego tych osób, które jako nupturienti brali udział w kursach przygotowujących do zawarcia sakramentu małżeństwa. Kursy te były organizowane w Zakonie Braci Mniejszych Kapucynów” (s. 11). Zaprezentował także źródła pracy, które stanowią dokumenty oficjalnego nauczania Kościoła o małżeństwie i rodzinie, opublikowane wcześniej wyniki badań empirycznych oraz literatura przedmiotu, a w części empirycznej wyniki badań uzyskanych przy pomocy kwestionariusza ankiety. W kolejnej części opisał obecny stan badań dotyczący poruszanej w pracy problematyki oraz zastosowaną metodologię. „W pierwszej części pracy – stwierdza Autor – dotyczącej badanych źródeł przyjmie ona charakter dedukcyjno-krytyczny, natomiast w odniesieniu do uzyskanych wyników badawczych zostaną zastosowane metody indukcyjne, w tym również statystyczne” (s. 18). Następnie Autor przedstawił różne koncepcje katechezy przedmałżeńskiej, które można spotkać w Kościele w Polsce. W ostatniej części zarysował problematykę pracy wskazując na zasadę porządkującą część badawczą, którą stanowi układ tematyczny *Katechizmu Kościoła Katolickiego*.

Pierwszy rozdział dysertacji nosi tytuł: „Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Kościoła katolickiego”. Z bardzo obszernej problematyki Autor wybrał trzy zagadnienia. Pierwsze z nich dotyczy biblijnych podstaw teologii małżeństwa i rodziny, drugie etapów przygotowania do małżeństwa, a ostatnie kulturowych imperatywów, stojących w sprzeczności do chrześcijańskiej wizji małżeństwa. Ten rozdział stanowi teoretyczną część pracy i powstał w oparciu o dokumenty kościelnego Magisterium oraz literaturę przedmiotu. Druga część pracy – empiryczna – została ujęta w kolejnych pięciu rozdziałach, przy czym rozdział drugi stanowi charakterystykę badań własnych, a rozdziały od trzeciego do szóstego prezentację i analizę wyników badań empirycznych. Rozdział poświęcony charakterystyce przeprowadzonych badań zawiera hipotezy badawcze, opisuje sposób ich przeprowadzenia oraz charakteryzuje próbę badawczą. Kolejne rozdziały, od trzeciego do szóstego, zawierają prezentację wyników badań i ich analizę, zakończoną wnioskami i postulatami pastoralnymi. W zakończeniu Doktorant potwierdził pozytywną weryfikację hipotez badawczych oraz dokonał krótkiego streszczenia pracy. Ostatnią część pracy stanowią: spis tabel i wykresów, kwestionariusz ankiety oraz bibliografia. Bibliografia została podzielona na: teksty źródłowe – dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty papieża Jana Pawła II, dokumenty innych papieży, inne dokumenty Stolicy Apostolskiej i Konferencji Episkopatu Polski – oraz literaturę przedmiotową.

Ocena merytorycznej strony dysertacji

Bardzo istotną, niemalże fundamentalną kwestią dobrego opracowania naukowego jest jego koncepcja. Przedstawiona do recenzji dysertacja o. mgra lic. Tomasza Grabca powstała w oparciu o przemyślaną i poprawnie skonstruowaną koncepcję. Została ona przedstawiona we wstępie do pracy, który zawiera główne elementy naukowej prezentacji, a zwłaszcza: uzasadnienie podjęcia badań, ich potrzebę i aktualność, prezentację dotychczasowego stanu badań, określenie ich celu, metod badawczych, problematyki i źródeł.

Praca składa się z części teoretycznej i empirycznej. Część teoretyczną stanowi pierwszy rozdział, który Autor poświęca nakreśleniu biblijnych podstaw małżeństwa i rodziny. Odwołuje się tutaj do tekstów z Księgi Rodzaju. Na ich podstawie określa genezę małżeństwa, jego cechy, cel, przymioty. Następnie wspomina o sakramentalnym charakterze chrześcijańskiego małżeństwa i przechodzi do jego kanoniczno-prawnego rozumienia, formuły jego zawarcia, konsekwencji. Wskazuje na charakter miłości małżeńskiej i odnosi ją do małżeńskiego przymierza. Opracowanie biblijnych podstaw teologii małżeństwa i rodziny jest zasadniczo poprawne, choć ograniczone do pewnych tylko aspektów. Autor rozprawy słusznie przyjął, że w refleksji pastoralnoteologicznej punkt wyjścia stanowi przesłanka ontyczna, a zatem biblijno-teologiczna wizja małżeństwa i rodziny. Opracowując tę wizję Autor nie w pełni wykorzystał zarówno źródła biblijne, jak i teksty kościelnego Magisterium, które ukazują „zamyśl Boży względem małżeństwa i rodziny”. Chodzi tutaj o adhortację apostolską Jana Pawła II *Familiaris consortio*, liczne katechezy środowce tegoż

Papieża dotyczące teologii małżeństwa oraz o adhortację apostolską Franciszka *Amoris laetitia*.

Drugi paragraf rozdziału został zatytułowany: „Etapy przygotowania do sakramentu małżeństwa”. Autor – nawiązując do koncepcji zawartej w oficjalnym nauczaniu Kościoła – wyróżnia trzy etapy: przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie. Opisując po kolei te etapy wskazuje na ich znaczenie, osoby odpowiedzialne, środowiska realizacji oraz cechy charakterystyczne. Odwołuje się głównie do literatury przedmiotu oraz – zdecydowanie mniej – do kościelnego Magisterium. I tutaj, podobnie jak w poprzednim paragrafie, uwzględnienie kościelnego Magisterium jest nie w pełni zadowalające. Zbyt mało czerpie Autor z dokumentu Papieskiej Rady ds. Rodziny, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa* z 13 maja 1996 oraz z adhortacji Franciszka *Amoris laetitia*. Przytaczane instrukcje Konferencji Episkopatu Polski – aczkolwiek zawierające też cenne wskazania – powstały w zupełnie innym kontekście kulturowo-społecznym. Także i tutaj można stwierdzić, że opracowanie jest zasadniczo poprawne – nie zawiera błędów teologicznych, ale z pewnością nie wyczerpuje tematu.

Trzeci paragraf został poświęcony kulturowym imperatywom sprzeciwiającym się chrześcijańskiej wizji małżeństwa. Ukazuje on przemiany w rozumieniu i praktykowaniu życia małżeńskiego i rodzinnego. Uwypukla negatywne konsekwencje przemian kulturowo-społecznych wpływające na życie małżeńskie i rodzinne. Autor podkreśla, że chrześcijańska wizja małżeństwa i rodziny napotyka w dzisiejszych czasach na duże trudności, i to zarówno w jej propagowaniu, jak i w urzeczywistnieniu. Takiemu stanowi rzeczy nie da się zaprzeczyć. Niemniej szkoda, że Autor w równej mierze nie ukazał – co zresztą podkreśla kościelne Magisterium – że w trakcie rozwoju społecznego zaszły też takie przemiany kulturowe, które dają bardzo duże możliwości urzeczywistnienia chrześcijańskiej wizji małżeństwa. Jedną z tych przemian jest choćby poszerzenie przestrzeni wolności, co niewątpliwie sprzyja realizacji chrześcijańskiej koncepcji małżeństwa. Podsumowując: pierwszy rozdział pracy stanowi zasadniczo poprawne opracowanie ujętych w nim zagadnień, z uwzględnieniem sformułowanych powyżej uwag.

Rozdział drugi zawiera charakterystykę badań własnych. Została ona przedstawiona w sposób poprawny i zawiera wszystkie elementy tworzące dobrą prezentację badań empirycznych, a mianowicie główny cel i problem badawczy, hipotezy badawcze, opis prowadzonych badań, sposób ich przeprowadzenia, charakterystykę respondentów. Badania zostały przeprowadzone poprawnie. Autor bardzo dobrze je zaplanował i przeprowadził. Konstruując kwestionariusz ankiety uwzględnił sugestie i wnioski z badań pilotażowych. Bardzo dobry był zwrot prawidłowo wypełnionych ankiet – 87%.

Rozdziały trzeci, czwarty, piąty i szósty prezentują wyniki badań. Autor przyjął układ odpowiadający poszczególnym częściom kwestionariusza ankiety. Wyniki zostały przedstawione w formie tabelarycznej oraz graficznej, co sprawia, że są przejrzyste i czytelne. Autor przeprowadza ich analizę oraz weryfikuje przyjęte wcześniej szczegółowe hipotezy badawcze. Każdy rozdział kończą wnioski i postulaty pastoralne. Analiza wyników dotyczy z reguły rozróżnienia na płeć. Często pominięte są takie zmienne jak: wiek, wykształcenie, staż małżeński, miejsce pochodzenia, rodzina pochodzenia, liczba rodzeństwa. Dlatego rodzi się pytanie w jakim celu Autor zadawał ankietowanym te pytania, skoro nie uwzględnia ich w analizie?

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska o. mgra lic. Tomasza Grabca OFM^{Cap} jest od strony merytorycznej poprawną, aczkolwiek zawierająca pewną liczbę różnego rodzaju niedociągnięć (wskazane powyżej) prezentacją zagadnienia dotyczącego pierwszych lat życia małżeństw, które uczestniczyły w kursach przygotowujących do zawarcia sakramentu małżeństwa organizowanych w Zakonie Braci Mniejszych Kapucynów. Autor dążył do poznania prawdy stosując poprawne metody badawcze. Stawiane tezy uzasadnia prawidłowo. Wnioski wyprowadza w oparciu o sformułowane wcześniej przesłanki. Praca może inspirować do podjęcia dalszych badań, odnoszących się do absolwentów innych modeli katechezy przedmałżeńskiej. Dysertacja charakteryzuje się pewnym stopniem oryginalności myślowej Autora. Wskazuje na posiadanie przez doktoranta ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu teologii, w szczególności duszpasterstwa rodzin oraz socjologii pastoralnej. Poświadcza opanowanie w stopniu podstawowym umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Ocena metodologicznej strony dysertacji

Praca od strony metodologicznej spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Jej treść odpowiada tematowi określoneemu w tytule pracy, aczkolwiek w samych badaniach nie wybrzmiewa zbyt wyraźnie związek pomiędzy formą, treściami i metodami katechez przedmałżeńskiej, w której uczestniczyli ankietowani, a ich obecnym życiem małżeńskim. Niemniej związek ten realizowany jest poprzez fakt, iż badani to absolwenci katechez przedmałżeńskich. Struktura pracy jest czytelna i logiczna oraz odzwierciedla problematykę pracy. Autor w stopniu dostatecznym opanował technikę pisania prac naukowych oraz prowadzenia badań naukowych przy pomocy metod statystycznych. Poprawnie skonstruował kwestionariusz ankiety oraz rzetelnie przeprowadził badania.

Wykaz skrótów, spis tabel i wykresów oraz bibliografia są sporządzone poprawnie. Liczba istniejących publikacji dotyczących problematyki małżeństwa i rodziny oraz przygotowania do małżeństwa jest bardzo obszerna. Stąd Autor musiał dokonać wyboru takich publikacji, które dla badanego w pracy zagadnienia miały szczególną wartość. Przypisy stosowane odpowiednio, zgodnie z zasadami przyjętymi w pracach naukowych, choć w niektórych miejscach barkuje zachowania jednolitości w stosowaniu przyjętych zasad. Język i styl pracy poprawny, choć nie brakuje też potknięć stylistycznych czy stwierdzeń potocznych, kolokwialnych. Autor wykazał się dostateczną znajomością terminologii naukowej i podstawową umiejętnością posługiwania się językiem naukowym.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska o. mgra lic. Tomasza Grabca OFMCap jest od strony metodologicznej (formalnej) wystarczająco poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację o. mgra lic. Tomasza Grabca OFMCap oceniam pozytywnie. Podjęty w niej problem badawczy jest oryginalny i posiada duże znaczenie zarówno dla teorii, jak i w szczególności dla praktyki pastoralnej. Opracowanie charakteryzuje się dostatecznym stopniem oryginalności myślowej Autora i zostało przygotowane przy pomocy poprawnie dobranych metod i narzędzi badawczych. Praca poszerza dotychczasowy stan badań w tym obszarze i wskazuje na potrzebę ich kontynuowania. Jej konstrukcja i sposób prezentacji spełniają kryteria naukowego opracowania.

Stwierdzam zatem, że recenzowana rozprawa naukowa spełnia wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (art. 13.1). W związku z tym występuję z wnioskiem do Rady Wydziału Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu o dopuszczenie o. mgra lic. Tomasza Grabca OFMCap do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM

Poznań, dnia 30 sierpnia 2019 r.